

**YOSHLARNING TADBIRKORLIKKA MOYILLIGI OMILLARINING
EKONOMETRIK TAHLILI VA MENTORLIKKA ASOSLANGAN TASHKILIY-
IQTISODIY MEXANIZM**

Raxmanov Raxmanbergan Abdullayevich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil tadqiqotchisi

r.raxmanov@tsue.uz

ORCID ID: 0009-0005-5124-4368

ANNOTATSIYA

Maqolada Orolbo'yi mintaqasida yoshlarning tadbirkorlikka moyilligiga ta'sir etuvchi omillar ko'p omilli ekonometrik modellar (ordered logit, binar logit va besh omilli regressiya) asosida baholanadi. Tahlil natijalariga ko'ra, mentorlik va muvaffaqiyatli namunalar eng kuchli omil ($\beta^*=0,286$; $p=0,003$) bo'lib chiqdi, ko'p martalik ixtisoslashgan biznes-ta'lim esa yoshlarning biznes-reja yoki faol biznesga ega bo'lish imkoniyatini 5,8 marta oshiradi. Ushbu empirik natijalar asosida mentorlik tizimini markaziy element sifatida o'z ichiga olgan "Tadbirkorlik - Tajriba - Ta'lim xizmatlari sifati" («3T») tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi taqdim etiladi.

Kalit so'zlar: *yoshlar tadbirkorligi, ekonometrik model, mentorlik, tashkiliy-iqtisodiy mexanizm, «3T» modeli, Orolbo'yi mintaqasi.*

ANNOTATION

The article evaluates the factors influencing youth entrepreneurial propensity in the Aral Sea region using multivariate econometric models (ordered logit, binary logit, and a five-factor regression). The results show that mentoring and successful role models are the strongest factor ($\beta^*=0.286$; $p=0.003$), while multiple specialized business-education participation increases the likelihood of having a business plan or active business by 5.8 times. Based on these empirical findings, an organizational-economic mechanism - the "Entrepreneurship - Experience - Education Service Quality" ("3T") model with mentoring as its central element - is presented.

Keywords: *youth entrepreneurship, econometric model, mentoring, organizational-economic mechanism, "3T" model, Aral Sea region.*

АННОТАЦИЯ

В статье с помощью многофакторных эконометрических моделей (порядковая логит-модель, бинарная логит-модель и пятифакторная регрессия) оцениваются факторы, влияющие на предпринимательскую склонность молодежи в Приаралье. Результаты показывают, что наставничество и успешные примеры являются самым сильным фактором ($\beta^*=0,286$; $p=0,003$), а многократное специализированное бизнес-образование повышает вероятность наличия бизнес-плана или действующего бизнеса в 5,8 раза. На основе этих эмпирических результатов представлен организационно-экономический механизм «3Т» с наставничеством как центральным элементом.

Ключевые слова: молодежное предпринимательство, эконометрическая модель, наставничество, организационно-экономический механизм, модель «3Т», Приаралье.

KIRISH

Ta'lim xizmatlari ko'rsatkichlari bilan yoshlar tadbirkorlik faolligi o'rtasidagi korrelyatsion bog'liqliklar mavjudligini ko'rsatishi mumkin, biroq korrelyatsiya koeffitsienti boshqa omillar ta'sirini nazorat qilgan holda har bir omilning sof ta'sirini ajratib bera olmaydi. Bu, o'z navbatida, yoshlar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash siyosatida qaysi vositaga ustuvor e'tibor berish kerakligini aniq belgilashni qiyinlashtiradi.

Shu sababli maqolaning maqsadi - ko'p omilli ekonometrik modellar asosida yoshlarning tadbirkorlikka moyilligiga ta'sir etuvchi omillarning sof ta'sir kuchini aniqlash hamda ushbu empirik natijalarga asoslangan tashkiliy-iqtisodiy mexanizmni ishlab chiqishdan iboratdir.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

Natijaviy o'zgaruvchining o'lchov shkalasiga qarab turlicha ekonometrik usullar qo'llaniladi: tartib shkalada o'lchangan ko'rsatkichlar (masalan, tadbirkorlik bosqichi) uchun tartibli logit (ordered logit) modeli, ikkilik natijaviy o'zgaruvchilar (masalan, faol biznesga ega bo'lish-bo'lmaslik) uchun esa binar logit modeli qo'llaniladi. Bunday modellarda koeffitsientlar odatda imkoniyatlar nisbati (odds ratio) ko'rinishida talqin qilinadi, bu omil ta'sirining amaliy miqyosini aniq ko'rsatish imkonini beradi. Kvazi-uzluksiz natijaviy o'zgaruvchilar uchun esa geteroskedastiklikka chidamli (HC3) standart xatolar bilan baholangan ko'p omilli regressiya qo'llaniladi, bu heterogen tanlovlarda ishonchli statistik xulosalar chiqarish imkonini beradi. Shu bilan birga, mavjud tadqiqotlarda yoshlar tadbirkorligi omillarini shu uslublar orqali baholash va natijalarni bevosita amaliy mexanizm ishlab chiqishga bog'lovchi kompleks yondashuv kam uchraydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda uchta ekonometrik model qo'llanildi. **Tartibli logit modeli** ($P(Y_i \leq j) = \Lambda(\mu_j - \beta_1 X_{1i} - \dots - \beta_k X_{ki})$) tadbirkorlik bosqichi va niyatini baholash uchun, **binar logit modeli** ($\ln[p_i/(1-p_i)] = \beta_0 + \beta_1 X_{1i} + \dots + \beta_k X_{ki}$) biznes-reja yoki faol biznesga ega bo'lish ehtimolini baholash uchun qo'llanildi (pilot so'rovnoma, $n=430$). Asosiy besh omilli model $Y_i = \beta_0 + \beta_1 X_{1i} + \dots + \beta_5 X_{5i} + \beta_6 Z_i + \gamma_1 QQ_i + \gamma_2 Shahr_i + \varepsilon_i$ ko'rinishida eng kichik kvadratlar usulida, HC3 robust standart xatolar bilan baholandi (asosiy so'rovnoma, $n=196$). Barcha hisob-kitoblar Python 3 statsmodels kutubxonasida amalga oshirildi.

Tahlil va natijalar

Pilot so'rovnoma asosidagi binar logit model (biznes-reja yoki faol biznesga ega bo'lish) natijalari 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval.

Biznes-ta'lim treningining tadbirkorlik natijasiga ta'siri (Mikro-2 modeli, binar logit)

Omil	β	p	OR (imkoniyatlar nisbati)
Treningdan bir marta foydalangan	0,342	0,335	1,41 (ahamiyatsiz)
Treningdan bir necha marta foydalangan	1,750	<0,001	5,75
Amaliy mashg'ulotlar	-0,383	0,230	0,68 (ahamiyatsiz)
Moliyaviy qo'llab-quvvatlash	0,061	0,551	1,06 (ahamiyatsiz)

Manba: muallif hisob-kitoblari, n=430 [1].

Natijalar shuni ko'rsatadiki, tadbirkorlik treningidan bir necha marta foydalangan yoshlarning biznes-reja yoki faol biznesga ega bo'lish imkoniyati treningdan foydalanmaganlarga nisbatan 5,75 marta yuqori ($p<0,001$), biroq treningdan bir marta foydalanish statistik ahamiyatli ta'sir ko'rsatmaydi ($p=0,335$). Bashorat qilingan ehtimolliklar bu farqni yanada yaqqol ko'rsatadi: treningdan foydalanmagan yoshlar orasida biznes-reja yoki faol biznesga ega bo'lganlar ulushi 26,4 foizni, bir marta foydalanganlar orasida 33,4 foizni, bir necha marta foydalanganlar orasida esa 66,1 foizni tashkil etadi. Bu biznes-ta'lim xizmatining samarasi uning mavjudligiga emas, balki uzluksizligi va intensivligiga bog'liq ekanligini isbotlaydi.

Yoshlarning tadbirkorlikka moyilligini belgilovchi omillarning nisbiy ta'sir kuchini aniqlash uchun o'tkazilgan besh omilli regressiya (Mikro-4, n=196) natijalari 2-jadvalda keltirilgan.

2-jadval.

Yoshlarning tadbirkorlikka moyilligiga ta'sir etuvchi omillarning regressiya natijalari

Omil	β^*	p	Xulosa
X1 -- amaliy ta'lim	0,013	0,835	Ahamiyatsiz
X2 -- mentorlik va namunalar	0,286	0,003	Eng kuchli, statistik ahamiyatli
X3 -- ekotizim va infratuzilma	0,038	0,650	Ahamiyatsiz
X4 -- moliyaviy imkoniyat	0,188	0,076	Qo'shimcha ahamiyatli
X5 -- raqamli imkoniyatlar	0,140	0,111	Chegaraviy ahamiyatli
Z -- ekologik omil	0,225	0,008	Statistik ahamiyatli (musbat)

Manba: muallif hisob-kitoblari, n=196; $R^2=0,625$, $F=57,54$ ($p<0,001$) [2].

Model statistik jihatdan ahamiyatli bo'lib ($F=57,54$; $p<0,001$), yoshlarning tadbirkorlikka moyilligidagi o'zgarishning 62,5 foizini tushuntiradi. Natijalar aniq ierarxiyani ko'rsatadi: mentorlik va muvaffaqiyatli namunalar (X2) eng kuchli omil ($\beta^*=0,286$; $p=0,003$) bo'lib,

undan keyin ekologik omil ($\beta^*=0,225$; $p=0,008$) va moliyaviy imkoniyat ($\beta^*=0,188$; $p=0,076$) keladi. Shu bilan birga, amaliy ta'lim mentorlikdan ajratilgan holda mustaqil ta'sir ko'rsatmaydi ($p=0,835$), bu amaliy mashg'ulotlarning mentorlik hamrohligisiz yetarli natija bermasligini ko'rsatadi.

Ushbu empirik ierarxiya asosida ishlab chiqilgan takomillashtirilgan "3T" mexanizmining besh tarkibiy elementi va ularning empirik asosi 3-jadvalda keltirilgan.

3-jadval.

Takomillashtirilgan tashkiliy-iqtisodiy mexanizmning tarkibiy elementlari

Element	Empirik asosi	Asosiy vositalar
1. Mintaqaviy mentorlik tarmog'i	X2: $\beta^*=0,286$ (eng kuchli omil)	Mentorlar bazasi; OTM/texnikumlarda mentorlik soatlari; muvaffaqiyat hikoyalarini targ'ib qilish
2. Ko'p modulli biznes-ta'lim sikli	Ko'p martalik trening: OR=5,75	Kamida uch modulli uzluksiz dastur: g'oya → biznes-reja → ro'yxatdan o'tish → birinchi yil
3. Natijaga bog'langan moliyalashtirish	X4: $\beta^*=0,188$	Grant/kreditlarda biznes-ta'lim bitiruvchilariga ustuvorlik; natijaga bog'langan mablag' ajratish
4. Yashil tadbirkorlik yo'nalishi	Z: $\beta^*=0,225$	Suv tejash, sho'rlanishga chidamli ekinlar, yashil startap tanlovlari
5. Raqamli tadbirkorlik kompetensiyalari	X5: chegaraviy ahamiyatli	Onlayn savdo, marketplace va frilans kurslari; IT-park bilan hamkorlik

Manba: muallif ishlanmasi [3].

Mexanizmning markaziy elementi - mintaqaviy mentorlik tarmog'i - eng kuchli empirik asosga ega bo'lsa-da, hozirgi holatda respondentlarning atigi 47,4 foizi o'ziga yo'l ko'rsatadigan tajribali tadbirkor mavjudligini qayd etgan. Mentorlar faoliyatini rag'batlantirish uchun Prezidentning 2025-yil 14-fevraldagi PQ-60-son qarorida nazarda tutilgan mentor va trening xarajatlarini subsidiyalash imkoniyatidan foydalanish taklif etiladi. Ssenariyli prognozga ko'ra, mexanizm to'liq joriy etilganda integratsiya koeffitsienti 0,418 dan 0,60 ga, yuqori tadbirkorlik moyilligiga ega yoshlar ulushi esa 34,2 foizdan 44,9-54,8 foizga oshishi kutilmoqda.

Xulosa va takliflar

O'tkazilgan ekonometrik tahlil yoshlarning tadbirkorlikka moyilligini belgilovchi omillar orasida mentorlik va muvaffaqiyatli namunalarning eng kuchli, statistik ahamiyatli omil ekanligini isbotladi, amaliy ta'limning mentorlikdan ajratilgan holdagi mustaqil ta'siri esa ahamiyatsiz ekanligini ko'rsatdi. Bu natijalar yoshlar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash dasturlarida mentorlik, biznes-ta'lim va moliyaviy yordamni alohida-alohida emas, birgalikda ko'rsatish zarurligini asoslaydi.

Shu asosda quyidagi takliflar shakllantirildi: birinchidan, mintaqaviy mentorlik tarmog'ini mexanizmning markaziy elementi sifatida ustuvor moliyalashtirish va tashkil etish; ikkinchidan, bir martalik treninglar o'rniga kamida uch modulli uzluksiz biznes-ta'lim dasturlariga o'tish; uchinchidan, grant va imtiyozli kreditlarni biznes-ta'lim va mentorlik natijalari bilan bog'lovchi natijaga asoslangan moliyalashtirish mexanizmini joriy etish; to'rtinchidan, Qoraqalpog'istonda tajribali mentorlar yetishmasligi riskini onlayn mentorlik va boshqa hududlar tadbirkorlarini jalb etish orqali yumshatish.

Olingan xulosalar Orolbo'yi mintaqasida yoshlar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash mexanizmini ilmiy-empirik asosda takomillashtirishda amaliy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Muallif hisob-kitoblari. Pilot so'rovnoma, 2026-yil iyun (Qoraqalpog'iston Respublikasi va Xorazm viloyati, n=467; tahlilga kiritilgan n=430). Hisob-kitoblar Python 3 statsmodels kutubxonasida bajarilgan.
2. Muallif hisob-kitoblari. Asosiy so'rovnoma, 2026-yil sentyabr (Google Forms platformasi, n=221; tahlilga kiritilgan n=196). Hisob-kitoblar Python 3 statsmodels kutubxonasida bajarilgan.
3. Muallif ishlanmasi ("Tadbirkorlik - Tajriba - Ta'lim xizmatlari sifati" («3T»)) takomillashtirilgan tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi).
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 14-fevraldagi PQ-60-son qarori.